

Ostrowska, Teresa

Ksawery Rowiński (1904-1983) i jego działalność w zakresie historii medycyny

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/2, 445-466

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Ostrowska

(Warszawa)

KSAWERY ROWIŃSKI (1904—1983) I JEGO DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE HISTORII MEDYCYNY *

W dniu 22 czerwca 1983 r. pożegnaliśmy na Cmentarzu Komunalnym Powązkowskim w Warszawie Profesora Ksawerego Rowińskiego — lekarza radiologa, naukowca, społecznika organizatora szkolnictwa medycznego i nauczania w wyższych szkołach medycznych oraz badań naukowych w placówkach Polskiej Akademii Nauk, wieloletniego współpracownika Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk, zmarłego w Warszawie w dniu 16 czerwca 1983 r.

Na tej smutnej uroczystości zbrali się obok Rodziny współpracownicy i uczniowie, koledzy i znajomi oraz przedstawiciele uczelni i instytucji, z którymi Profesor Rowiński współpracował. Przemówienia pożegnalne wygłosili: prof. Mirosław Mossakowski (sekretarz Wydziału VI Nauk Medycznych PAN), prof. Jan Nielubowicz (rektor Akademii Medycznej w Warszawie), prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa (wiceprzewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN), prof. Jerzy Zajgner (przewodniczący Polskiego Lekarskiego Towarzystwa Radiologicznego) i doc. Andrzej Marciński (kierownik Zakładu Radiologii Pediatricznej Instytutu Pediatrii Akademii Medycznej w Warszawie).

* * *

*

Autobiografia Profesora Rowińskiego — pisana na zamówienie Redakcji „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”, a ukończona w paź-

---

* Paniom Henryce Getter-Rowińskiej, Joannie Kowalskiej, Barbarze Kuźniczkiej i Zofii Skubale-Tokarskiej oraz Panom Leonowi Marszałkowi i Jerzemu Różewiczowi za udostępnienie materiałów i udzielenie informacji, służących do opracowania tego artykułu, autorka składa serdeczne podziękowanie.

dzienniku 1977 r. — ukazała się drukiem w 1979 r.¹ Przypomnijmy jednak pokrótce główne wydarzenia życia Profesora Rowińskiego.

Ksawery Franciszek Marian Rowiński urodził się 17 listopada 1904 r. w majątku Gola, powiat Gostyń, województwo leszczyńskie. Był synem Wacława, rolnika, administratora tegoż majątku i Gilmy z domu Zeiss.

Do szkół uczęszczał w Gostyniu, Karczewie i Poznaniu, kształcąc się z konieczności w gimnazjach niemieckich. Obracał się jednak w środowiskach polskich i uczęszczał również do tajnej szkoły polskiej. Jako patriota i społecznik już pod koniec I wojny światowej krzewił, w ramach organizacji konspiracyjnych, znajomość języka polskiego we wsiach, zaś po odzyskaniu niepodległości włączył się aktywnie do pracy organicznej. Był więc członkiem jawnie już rozwijającego się harcerstwa i członkiem Towarzystwa Tomasza Zana — samokształceniowej organizacji młodzieży szkół średnich w Poznaniu podległej „Zetowi” (Związkowi Młodzieży Polskiej). Należał również do organizacji „Alfa” będącej odłamem „Petu” (Przyszłości — tajnej ekspozytury „Zetu” wśród młodzieży gimnazjalnej). Pełnił funkcje bibliotekarza Biblioteki Młodzieżowej Towarzystwa Oświaty Ludowej „Sowa”, mającego za zadanie szerzenie oświaty i rozpowszechnianie polskich wydawnictw wśród wielkopolskiej młodzieży. Był twórcą i współredaktorem pisma młodzieży szkół średnich w Poznaniu pod nazwą „Młodzież Sobie”. Z polecenia ówczesnego kuratora ze świeżo uformowanego Kuratorium Szkolnego, Bernarda Chrzanowskiego, wybitnego działacza wielkopolskiego, przeprowadził wizytację szkół województwa i zdał mu sprawę ze stanu organizacyjnego młodzieży szkolnej, a następnie objął funkcję przewodniczącego Wojewódzkiego Zarządu Towarzystw Młodzieży Szkół Średnich — pracując w ścisłym porozumieniu z tymże Chrzanowskim. Te zainteresowania i zamiłowania patriotyczno-społeczne, cechujące Jego lata młodzieńcze, towarzyszyły Mu przez całe życie.

Postanowił zostać lekarzem, gdyż — jak pisał w swojej autobiografii — „lekarz był dla mnie wzorem człowieka, który opanował wiedzę i umiejętności przydatne wtedy, kiedy szuka się ratunku i rady, żeby wrócić do zdrowia”².

W 1922 r. — po ukończeniu gimnazjum — Rowiński wstąpił na Wydział Lekarski Uniwersytetu Poznańskiego. W ciągu trzech pierwszych lat łączył naukę z pracą społeczną w organizacjach młodzieżowych: Akademickim Kole Harcerskim, Bratniej Pomocy i Kole Medyków; później — z pracą w oddziałach szpitali poznańskich. Dyplom doktora wszech nauk lekarskich uzyskał 25 września 1928 r.

---

¹ K. Rowiński: *Autobiografia*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 24: 1979 nr 1 s. 3—43, ilustr.

² Tamże, s. 5.

Od 15 września 1929 r. Rowiński uzyskał etat asystenta przy Katedrze Radiologii Uniwersytetu Poznańskiego prowadzonej przez Karola Mayera. Była to wówczas pierwsza w kraju katedra z zakresu tej specjalności. Dwukrotnie wyjeżdżał w tym czasie na własny koszt do Głównego Zakładu Rentgenowskiego (Zentral-Röntgeninstitut) prowadzonego przez Guido Holzknechta, jednego z najwbyitniejszych wówczas radiologów na świecie, w Allgemein Krankenhaus w Wiedniu. Gdy Rowiński opuszczał Zakład Radiologii, przenosząc się na stałe do Warszawy, Mayer wystawił Mu świadectwo w dniu 30 września 1932 r., w którym pisał: „[...] przez te trzy przeszło lata zasłużył na pełne i szczerze uznanie pod każdym względem. Nadzwyczajna pracowitość, pilność, sumienne wypełnianie obowiązków oraz niepospolita uprzejmość JW Pana Dra Rowińskiego czynią Go godnym prawdziwie gorącego polecenia”³.

W Warszawie Rowiński objął od 1 stycznia 1933 r. stanowisko kierownika Zakładu Radiologicznego Związkowego p.n. „Rentgen” przy ul. Rysiej 1 stanowiącego własność grona lekarzy rentgenologów. Został też wolontariuszem, później asystentem Oddziału Chorób Wewnętrznych w Szpitalu św. Łazarza — prowadzonego przez Mściwoja Semerau-Siemianowskiego. Pracował tam częściowo na salach chorych, częściowo w pracowni rentgenowskiej, którą sam zorganizował. W 1940 r., gdy Semerau-Siemianowski na polecenie władz niemieckich musiał zrezygnować z prowadzenia Oddziału, Rowiński — jako najstarszy lekarz — objął funkcję ordynatora, działając w ścisłym porozumieniu z Semerau-Siemianowskim.

Po wyzwoleniu Rowiński przez pewien czas pracował jako lekarz rentgenolog w Ubezpieczalni Społecznej w Łodzi. W lecie 1945 r. został skierowany przez Ministra Zdrowia do powstającej Akademii Medycznej w Gdańsku celem zorganizowania tam Zakładu Radiologii. Katedrę i Zakład Radiologii prowadził początkowo jako kierownik, od 1 września 1947 r. jako zastępca profesora, a od 13 lipca 1948 r. do końca sierpnia 1951 r. jako profesor nadzwyczajny. Jednocześnie udzielał się społecznie. M. in. był prodziekanem Wydziału Lekarskiego (1948—1949) i prorektorem Akademii Medycznej w Gdańsku (1949).

Rowiński jako naukowiec, dydaktyk, organizator i społecznik zwrócił na siebie uwagę czynników odpowiedzialnych za rozwój nauk medycznych w Polsce. Toteż w 1950 r. został powołany na referenta Sekcji Nauk Lekarskich I Kongresu Nauki Polskiej, zaś 1 września 1950 r. na stanowisko dyrektora nowo powstałego Departamentu Szkolnictwa i Nauki w Ministerstwie Zdrowia, którym kierował przez 10 lat (do 1960 r.). Sama praca organizacyjna nie wystarczała jednak Rowińskiemu; toteż w wyniku Jego starań w Akademii Medycznej w Warszawie została

³ Archiwum Akademii Medycznej w Warszawie. Akta personalne Ksawerego Rowińskiego nr 5299. Pismo Karola Mayera z dnia 30 IX 1932 r.

powołana Katedra i Zakład Radiologii Pediatricznej — jako pierwsza w Europie placówka tej specjalności. Kierownictwo jej w dniu 1. września 1951 r. objął Rowiński, który od 12 września 1962 r. do 30 września 1975 r. prowadził ją jako profesor zwyczajny.

Wkrótce przybyły Rowińskiemu nowe obowiązki. Został powołany do Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia (1950—74), gdzie w jednej kadencji był przewodniczącym (1955—1957), a w pozostałych członkiem Prezydium; w 1953 r. powołano Go do Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, gdzie pełnił funkcję sekretarza (1953—1954); przez pewien czas był przewodniczącym Sekcji Medycznej i członkiem Prezydium Rady Głównej. W tych latach wszedł również do składu komitetów redakcyjnych czasopism naukowych i lekarskich, jak: „Polski Przegląd Radiologiczny”, „Życie Szkoły Wyższej”, „Postępy Wiedzy Medycznej” i „Archiwum Historii Medycyny”.

Po odejściu z Ministerstwa Zdrowia Rowiński został zastępcą sekretarza (1960—1964), następnie sekretarzem (1964—1969) Wydziału Nauk Medycznych PAN. Został też członkiem korespondentem (1963) i członkiem rzeczywistym (1969), a w latach 1963—1974 członkiem Prezydium PAN.

Rowiński był członkiem różnych komisji, komitetów i towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych, tj. między innymi Komitetu Nauk Medycznych PAN, członkiem współzałożycielem Gdańskiego Towarzystwa Lekarskiego (1946), członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Lekarskiego (1956), współzałożycielem (1957) i członkiem honorowym (1974) Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny, członkiem Zarządu i członkiem honorowym (1974) Polskiego Lekarskiego Towarzystwa Radiologicznego oraz założycielem i przewodniczącym Sekcji Radiologii Pediatricznej tegoż Towarzystwa od czasu jej powstania w 1970 r., członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1969), ponadto wieloletnim rzeczoznawcą w zakresie kształcenia kadr medycznych i paramedycznych w Komisji Ekspertów Światowej Organizacji Zdrowia (1963—1975), współzałożycielem (1964), członkiem Zarządu Głównego, prezydentem (1968—1969) i członkiem honorowym (1973) Europejskiego Towarzystwa Radiologii Pediatricznej oraz członkiem zagranicznym Akademii Nauk Medycznych ZSRR (1970).

Często wyjeżdżał za granicę, by zapoznać się z organizacją studiów i badań naukowych w innych krajach lub uczestniczyć w zjazdach i sympozjach.

Posiadał wiele odznaczeń i wyróżnień. M. in. otrzymał Krzyż Oficerski (1951) i Komandorski (1956) Orderu Odrodzenia Polski, Order Sztandaru Pracy II klasy (1964) i I klasy (1968), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1973), nagrodę indywidualną I stopnia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej za działalność naukową i dydaktyczną (1973, 1975), doktorat honoris causa Akademii Medycznej w Poznaniu (1969)

i tytuł honorowy: Zasłużony Nauczyciel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1975)

Na te wszystkie wyróżnienia Rowiński zasłużył bardzo intensywną i wydajną pracą. Miał zwyczaj rozpoczynać dzień (bardzo wcześnie, bo o godzinie 3—4 rano. Te ranne godziny przeznaczal najchętniej na pisanie własnych prac. Dorobek Jego sięga około 200 pozycji, z czego tylko 1/5 dotyczyła radiologii, większość natomiast — zagadnień organizacji wyższego szkolnictwa medycznego, nauczania w wyższych szkołach medycznych, badań naukowych w placówkach PAN, deontologii i historii medycyny.

Do zasług położonych przez Rowińskiego w zakresie radiologii należy szczególnie zastosowanie i rozpowszechnienie metody rentgenokimografii i tomografii oraz rozwinięcie radiologii pediatrycznej, dla której utworzono nawet specjalizację II stopnia. Profesor Rowiński ogłosił m.in. pierwszy polski podręcznik z zakresu radiologii chirurgicznej pt. *Diagnostyka rentgenowska następstw urazów. Podstawy techniki i taktyki* (Warszawa 1958) oraz był współautorem i redaktorem pierwszego polskiego podręcznika radiologii pediatrycznej pt. *Rentgenodiagnostyka pediatryczna* (Warszawa 1971) — wyróżnionego nagrodą I stopnia Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej.

W zakresie kształcenia kadr lekarskich Rowiński prowadził dla studentów wykłady z radiologii ogólnej i radiologii pediatrycznej, z propedeutyki lekarskiej, do której wypisy wydał w formie skryptu i z deontologii lekarskiej. W swoim Zakładzie kształcił współpracowników i lekarzy z zewnątrz robiących specjalizację z radiologii pediatrycznej. Był promotorem 15 doktorantów i opiekunem 5 habilitantów z zakresu radiologii pediatrycznej i onkologii pediatrycznej.

W zakresie organizacji szkolnictwa wyższego Rowiński przyczynił się do reformy studiów lekarskich, której celem było wykształcenie lekarza przygotowanego ogólnie do pracy w lecznictwie. Postulował też większą humanizację zawodu lekarskiego i uspołecznienie lekarzy przez wprowadzenie do programu studiów przedmiotów takich jak propedeutyka, deontologia i historia medycyny.

* *

*

O rozbudzeniu swoich zainteresowań historią medycyny mówił Rowiński 13 grudnia 1974 r. na uroczystości wręczenia Mu dyplomu członka honorowego Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny następującymi słowami: „Do rozwinięcia mego zamiłowania do tej dziedziny nauki przyczynił się fakt, że wychowałem się w kręgu działalności i pod urokiem prac Adama Wrzoska, który nauczał mnie w Poznaniu propedeutyki lekarskiej i krzewił równocześnie zamiłowanie do historii medycyny polskiej, a ponadto był przekonany zwolennikiem medycyny społecz-

nej. Moje zamiłowanie pogłębiło wrażenie, jakie wywarła na mnie *Historia medycyny* Władysława Szumowskiego, w której zaczytywałem się z pasją”⁴.

Podręcznik Szumowskiego — wydany w Krakowie w 1935 r. — nie był z pewnością jedyną książką historyczno-medyczną przestudiowaną przez Rowińskiego w latach międzywojennych. Po II wojnie światowej w swoich wypowiedziach i pracach wykazał bowiem tak gruntowne przygotowanie i odczytanie z tej dziedziny, że nie mogło ono być rezultatem tylko dorywczej lektury.

Po II wojnie światowej zaistniała w Polsce niekorzystna sytuacja dla historii medycyny. Decyzją Prezydium Rady Głównej Ministerstwa Oświaty z dnia 7 października 1948 r. wykłady historii medycyny na wszystkich Wydziałach Lekarskich w Polsce zostały zawieszane, a katedry zlikwidowane. Pozostały wprawdzie Zakłady Historii Medycyny, ale osłabło zainteresowanie tą dyscypliną, a prace badawcze nabrały charakteru marginesowego i dorywczego, tracąc planowość. Jedynym czynnikiem scalającym działalność w tej dziedzinie była Komisja Historii Medycyny i Nauk Matematyczno-Przyrodniczych Polskiej Akademii Umiejętności⁵.

Sytuacja taka nie mogła trwać zbyt długo. Toteż wiosną 1952 r. została powołana sześćosobowa Komisja Historii Medycyny Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia pod przewodnictwem Bolesława Skarżyńskiego, w skład której wszedł również Rowiński. Zadaniem Komisji miało być organizowanie i koordynowanie prac badawczych z historii medycyny. Komisja PAU została tymczasem rozwiązana⁶. Komisja Historii Medycyny Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia — zmieniła wkrótce (wg wniosku Rowińskiego) swą nazwę na: Komisja Historii Nauk Medycznych⁷. Działała ona do 1957 r. — odbyło się w tym czasie 18 zebrań. Komisja zajmowała się organizacją ośrodków i placówek badawczych, planami naukowymi i sprawami wydawniczymi z zakresu historii medycyny oraz nawiązała współpracę z Komitetem Historii Nauki PAN. Przyjęła jako temat wiodący: *Postępowe tradycje w medycynie polskiej*.

⁴ M. Łyskano wski: *Uroczystość wręczenia dyplomu członka honorowego Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny prof. dr med. Ksaweremu Rowińskiemu*. „Archiwum Historii Medycyny” T. 38: 1975 nr 2 s. 235.

⁵ Główna Biblioteka Lekarska w Warszawie. Zbiory specjalne. Teka Stanisława Konopki (S.K.) 201. Pismo Tadeusza Bilikiewicza z dnia 27 VI 1953 r. do Departamentu Szkolnictwa Ministerstwa Zdrowia w Warszawie; S. K. 206. Referat Bolesława Skarżyńskiego dotyczący działalności Komisji Historii Medycyny przedstawiony w dniu 19 IX 1952 r. na Prezydium Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia.

⁶ S. K. 201. Sprawozdanie z I posiedzenia Komisji Historii Medycyny Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 24 IV 1952 r.; S. K. 206. Referat Bolesława Skarżyńskiego...

⁷ S. K. 201. Sprawozdanie z I posiedzenia Komisji...

Komisja przyczyniła się do powstania w 1957 r. Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny (w którym Rowiński został członkiem Zarządu Głównego), do zorganizowania w tymże roku VIII Zjazdu Polskich Historyków Medycyny w Warszawie i Krakowie (na których Rowiński wygłosił referat) i wznowienia wydawnictwa „Archiwum Historii Medycyny” (w którym Rowiński został członkiem komitetu redakcyjnego)⁸.

Rowiński brał żywy udział w pracach Komisji. M. in. nalegał na uzyskanie etatów dla pracowników w zakresie historii medycyny, mówiąc: „Zagadnienie historii medycyny jest tak ważne, że historią muszą się zająć ludzie pełnozatrudnieni”⁹. Do planu badawczego na 1953 r. zgłosił pracę swojej asystentki Ireny Rudnikowej pt. *Początki radiologii w Polsce od 1895 do 1914 r.* — pisaną pod Jego kierunkiem. Wystąpił z wnioskiem, by w placówkach gromadzić materiały nawet bieżące w ten sposób, by po upływie pewnego czasu mogły one być podstawą do historycznego ujęcia rozwoju medycyny w Polsce¹⁰.

Chcąc przyczynić się do pogłębienia przygotowania fachowego lekarzy i do rozszerzenia zainteresowań historycznych wśród specjalistów zaproponował Profesor Rowiński w 1953 r. opracowanie w swoim Zakładzie — przy użyciu współczesnych metod — przypadku choroby opisywanej przez Biegańskiego¹¹.

Omawiając na posiedzeniach Komisji prace biograficzne dopominał się o to, by były one opracowywane nie tylko na podstawie źródeł drukowanych, lecz by miały także podane tło społeczne i polityczne, by były wymienione w nich osoby wybitniejsze, z którymi dana jednostka się spotykała i by ostrożnie wyważać akcenty, charakteryzując opisywane jednostki¹².

---

⁸ S. Konopka: *Polskie Towarzystwo Historii Medycyny. Jego założenie, działalność i możliwości rozwoju.* (W związku z 10 rocznicą założenia Towarzystwa). „Archiwum Historii Medycyny” T. 30: 1967 nr 2 s. 311—312.

⁹ S. K. 201. Sprawozdanie z I posiedzenia Komisji...

¹⁰ S. K. 201. Sprawozdanie z II posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 12 IX 1952 r.; Tamże, Sprawozdanie z III posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 28 XI 1952 r.; Tamże, Pismo Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia do Sekretariatu Rady Naukowej Ministerstwa Zdrowia z dnia 19 VIII 1953 r.; S. K. 542 (5). Pismo z Akademii Medycznej w Warszawie do Komisji Historii Medycyny Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 30 IX 1953 r.

¹¹ S. K. 201. Sprawozdanie z V posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 19 VI 1953 r.

¹² S. K. 201. Sprawozdanie z IV posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 27 III 1953 r.; S. K. 154. Sprawozdanie z VII posiedzenia Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 10 XII 1953 r.; Tamże, Sprawozdanie z X posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 18 XI 1954 r.

Wiele też uwag wypowiedział na temat podręcznika Szumowskiego i planowanego skryptu z historii medycyny. Stwierdzając, że podręcznik Szumowskiego jest zbyt obszerny, mówił: „Dla studenta jest potrzebne jeszcze coś innego, są potrzebne wypisy z oryginalnych dzieł naszych wielkich lekarzy. [...] Historia medycyny różnych dyscyplin lekarskich jest wykładana na bardzo różnym poziomie. Gdy przytacza się nazwiska wybitnych lekarzy, nie powinno się tego robić w oderwaniu, lecz tylko wtedy, gdy jest mowa o pewnych zagadnieniach”¹³.

A o planowanym skrypcie sądził, że „musi mieć znaczenie nie tylko dydaktyczne, ile wychowawcze, powinien urobić pogląd na świat studenta”, dać podstawowy zasób wiadomości i „spełnić zadanie słowa wiążącego między wszystkimi dyscyplinami”¹⁴. Zwracał uwagę, by w skrypcie łączyć stosunki społeczno-ekonomiczne z rozwojem nauki, a nie samej tylko medycyny. Mówił, że „[...] dla dzisiejszego studenta medycyna musi być medycyną naukową, a więc zależność medycyny od nauk przyrodniczych musi być wyraźnie uwypuklona. Dzisiejszy student musi mieć przekonanie, że medycyna w pewnych dziedzinach jest nauką. [...] Skrypt będzie pomocny nie tylko studentom, ale i profesorom innych dyscyplin medycznych”¹⁵. Kiedy indziej zaś: „Skrypt powinien mieć charakter książki Zembrzuskiego, wskazującej na pewne kierunki. [...] Akcent powinien być postawiony na medycynie nowoczesnej, opierającej się o naukę w dzisiejszym pojęciu. Nęci nas wykazywanie źródeł ekonomicznych, czego dawniej nie robiło się, ale nie można robić tego przesadnie, gdyż wypacza to myśl zasadniczą. Nie można również pomijać stosunku medycyny do choroby i do chorego. Musimy pokazać, czym medycyna jest w naszym obecnym pojęciu, a czym była dawniej. [...] Musimy również uwzględnić wypisy i dbać o prostotę języka”¹⁶.

Gdy na XII posiedzeniu w dniu 1 grudnia 1955 r. wywiązała się dyskusja o potrzebie wprowadzenia wykładów z historii medycyny, Rowiński zaproponował wprowadzenie fakultatywnych wykładów z tej dyscypliny głównie dla starszych lat studiów; wprowadzenie po V roku egzaminu, który byłby ważny przy przewodzie kandydackim oraz wprowadzenie egzaminu obowiązującego przy przewodzie kandydackim; restytuowanie i utworzenie nowych katedr historii medycyny; wprowadzenie zwyczaju, by uczelnie zapraszały na tzw. egzamin kandydacki z historii medycyny historyka z zewnątrz i zaproponowanie Ministerstwu Zdrowia, by ustaliło listę recenzentów prac kandydackich z historii medycyny dla Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Dotąd bowiem CKK kierowała pra-

¹³ S. K. 201. Sprawozdanie z IV posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 27 III 1953 r.

¹⁴ S. K. 201. Sprawozdanie z V posiedzenia Komisji ...

¹⁵ S. K. 68. Sprawozdanie z VI posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 22 X 1953 r.

¹⁶ S. K. 154. Sprawozdanie z VII posiedzenia Komisji ...

ce z tej dyscypliny do historyków¹⁷. W wyniku wystąpienia Rowińskiego Komisja w dniu 13 grudnia 1955 r. wystosowała odpowiednie pismo do Ministerstwa Zdrowia¹⁸.

Nawiązując do sprawy wykładów z zakresu historii medycyny Rowiński zaznaczał, że przedmiotu tego powinni uczyć nie tylko profesoria wykładający tę dyscyplinę, ale i specjaliści różnych gałęzi nauk lekarskich. Powiedział między innymi: „[...] wydaje mi się, że nie powinniśmy rezygnować z nazwy: katedra historii i filozofii medycyny, aby wykłady nie zamykały się na dniu dzisiejszym, lecz pomagały rzucać spojrzenie w przyszłość”¹⁹.

Gdy zaś była mowa o powołaniu Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny domagał się, by przy szerokiej rekrutacji członków dążyć do ich selekcji dla utrzymania naukowego charakteru Towarzystwa, gdyż określenie „członek Towarzystwa” musi mieć swoją wagę”²⁰.

Planowany i przygotowywany w Komisji Historii Nauk Medycznych skrypt z historii medycyny nie został wydany. Opracowano natomiast II wydanie podręcznika Szumowskiego. Recenzował tę nową wersję m.in. Rowiński w 1959 r., wysuwając wiele uwag krytycznych. Stwierdził, że podręcznik w zbyt małym zakresie uwzględnia tło społeczno-polityczno-ekonomiczne, na którym rozwija się medycyna, że czasem autor zatracą perspektywę chronologiczną, a niektóre rozdziały są przewlekłe i chaotyczne, że „[...] liczne próby przedstawienia pewnego problemu według dzisiejszego stanu wiedzy medycznej [...] nie odpowiadają, niestety, obecnemu stanowi faktycznemu”, że w podręczniku brakuje „przyczyny takiego, a nie innego rozwoju nauk medycznych, ich specjalizacji i brak przede wszystkim danych o sytuacji w dziedzinie zdrowia ludności i wykonawstwa medycyny”. W swojej bardzo szczegółowej recenzji, obejmującej 26 stron, Rowiński proponował usunięcie pewnych partii tekstu, zmianę pewnych sformułowań, poprawienie błędów historycznych i językowych — wykazując dobrą znajomość historii medycyny i historii powszechnej. Na zakończenie przyznał, że „[...] *Historia medycyny* Szumowskiego zawiera ogromny materiał faktyczny i zapewne nieprędko znajdzie się człowiek, który by zdołał napisać z gruntu nowy podręcznik historii medycyny w języku polskim”²¹.

¹⁷ S. K. 206. Sprawozdanie z XII posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 1 XII 1955 r.

¹⁸ S. K. 411(6). Pismo Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia do Zarządu Wyższych Szkół Medycznych Ministerstwa Zdrowia z dnia 13 XII 1955 r.

¹⁹ S. K. 206. Sprawozdanie z XIII posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 29 II 1956 r.

²⁰ S. K. 232 (8). Sprawozdanie z XVI posiedzenia Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia z dnia 16 II 1957 r.

²¹ S. K. 200. Recenzja podręcznika Władysława Szumowskiego napisana przez Ksawerego Rowińskiego z dnia 15 I 1959 r.

Rowiński w pewnym stopniu sam nauczał również historii medycyny „przemycając”²² wiadomości z tej dyscypliny w ramach wykładów z propedeutyki dla I roku studiów, które prowadził w latach 1953—1963 i z deontologii lekarskiej dla V roku studiów prowadzonych w latach 1957—1963. Wykłady te przerwała ciężka choroba Rowińskiego.

Działalność Ksawerego Rowińskiego w zakresie historii medycyny nie ograniczała się do Komisji Historii Nauk Medycznych Rady Naukowej przy Ministrze Zdrowia, lecz prowadzona była również w Polskiej Akademii Nauk. Uchwałą Prezydium PAN z dnia 24 stycznia 1953 r. został On bowiem powołany do Komitetu Historii Nauki przy Wydziale Nauk Społecznych PAN. W 1963 r. — po śmierci Bolesława Skarżyńskiego — przyjął Rowiński jego obowiązki konsultanta w zakresie historii nauk medycznych w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN. W dwa lata później przewodniczył Podsekcji Medycznej XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, który obradował w 1965 r. w Warszawie i Krakowie. W następnym zaś roku został powołany do Prezydium Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN (1966—1980), do Rady Naukowej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN (1966—1980), do komitetów redakcyjnych „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” (1966—1983) i „Organonu” (1966—1983), a w Zakładzie objął kierownictwo Działu II (od 1967 r. Pracowni) Historii Nauk Biologicznych i Medycznych — obejmującego cztery Zespoły, w tym Zespół Historii Nauk Medycznych. Obowiązki te do 1969 r. Rowiński pełnił honorowo. Po zapoznaniu się z problematyką badawczą członków Zespołu Historii Nauk Medycznych wysunął następujący temat wiodący: *Ewolucja poglądów w naukach medycznych na przestrzeni XIX i XX wieku*.

Na posiedzeniu Komitetu w dniu 24 czerwca 1968 r. przedstawił stan i perspektywy rozwoju badań w zakresie historii nauki i techniki w świetle ankiety rozesłanej przez Komitet do wyższych uczelni oraz placówek i towarzystw naukowych. Wysunął wtedy m. in. wniosek, by zorganizować — inspirowane przez Pracownię Historii Nauk Biologicznych i Medycznych Zakładu — zebranie pracowników katedr historii medycyny i historii farmacji Akademii Medycznych przy udziale przedstawicieli Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny „[...] w celu opracowania planu badań nad historią medycyny polskiej oraz ustalenia tych działów medycyny, dla których można by już obecnie podjąć syntetyczne opracowanie ich historii”²³.

W dniu 15 grudnia 1969 r. na plenarnym posiedzeniu Komitetu, — poświęconym omówieniu opracowań dotyczących oceny aktualnego stanu badań z zakresu historii nauki i techniki na tle dorobku naukowego

²² Jest to własne wyrażenie Ksawerego Rowińskiego.

²³ A. Kempfi: *Z działalności Komitetu Historii Nauki i Techniki. Posiedzenie Komitetu. I.* „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 14: 1969 nr 1 s. 191—192.

w 25-lecie Polski Ludowej (przygotowanych przez sześć Zespołów) — Rowiński, w imieniu Zespołu Historii Nauk Medycznych, przedstawił ocenę dorobku w zakresie historii medycyny (pt. *Przegląd 25-lecia w dziedzinie historii nauk medycznych*). We wstępie nawiązał do tradycji bogatych osiągnięć naukowych tej dyscypliny w okresie międzywojennym i bezpośrednio po wojnie. Wspominał o zawieszaniu wykładów z historii medycyny na Wydziałach Lekarskich począwszy od 1948 r., o rozwiązaniu Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny w Krakowie, Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny i Nauk Przyrodniczych w Poznaniu oraz Komisji Historii Medycyny i Nauk Matematyczno-Przyrodniczych PAU, o śmierci sześciu profesorów, wybitnych historyków medycyny. Następnie scharakteryzował dorobek ostatniego 25-lecia, obejmujący kilkaset pozycji z historii medycyny i historii farmacji publikowanych w formie artykułów i przyczynków w czasopiśmie lekarskich i farmaceutycznych oraz w formie publikacji zwartych wydawanych m. in. przez naukowe towarzystwa lekarskie. Sugerował, że dalsze prace z historii medycyny powinny obejmować następujące problemy: „1. kontynuację badań źródłowych w zakresie historii medycyny i historii farmacji z uwzględnieniem działalności dawnych lekarzy i aptekarzy; 2. medycynę i farmację w Polsce — nowe zakresy działania; 3. zakres działania służby zdrowia; 4. nowe dyscypliny we współczesnej medycynie, wynikające z postępu nauk medycznych”. Ponieważ Rowiński i Szpilczyński sygnalizowali niepomysłny stan historii nauk medycznych w Polsce, zwłaszcza w dziedzinie nauczania historii medycyny i kształcenia nowych kadr w tej dziedzinie, z inicjatywy Rowińskiego Komitet przygotował *Memoriał do Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej* przedstawiający obecną sytuację i propozycje zmierzające do jej poprawy, a mianowicie — powołanie katedr historii medycyny we wszystkich Akademii Medycznych²⁴.

Dopiero w 1969 r. Rowiński — po odejściu ze stanowiska sekretarza Wydziału Nauk Medycznych PAN — został konsultantem Zakładu w wymiarze zatrudnienia 1/2 etatu. Jesienią tegoż roku został odciążony z organizacyjnych obowiązków prowadzenia Pracowni Historii Nauk Biologicznych i Medycznych, która weszła w skład nowo utworzonej Pracowni Historii Nauk Przyrodniczych, Ścisłych i Technicznych. Pozostał jedynie kierownikiem Zespołu Historii Nauk Medycznych jako jego przewodniczący. Od 1970 r. organizował ogólnopolskie posiedzenia naukowe Zespołu. Ze stanowiska tego ustąpił w 1977 r. ze względu na stan zdrowia.

²⁴ R. Torchalski: *Z działalności Komitetu Historii Nauki i Techniki. Posiedzenie Komitetu*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 15: 1970 nr 3 s. 615—653; S. K. 285 (12). Projekt tekstu Memoriału Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN i Komitetu Historii Nauki i Techniki do prof. Jana Kostrzewskiego, Ministra Zdrowia z 1969 r.

Zespół pod przewodnictwem Rowińskiego inicjował tematykę badawczą, patronował jej wykonawcom i umożliwiał publikowanie osiągniętych wyników. Zrzeszając aktywnych badaczy z całego kraju stwarzał warunki do konfrontacji prac indywidualnych i bieżącej informacji o podjętych badaniach. Na jego zebraniach prezentowano prace doktorskie i habilitacyjne — wykonywane pod patronatem Zespołu oraz przedstawiano wyniki prac znajdujących się w planach badawczych Zakładu. W ciągu 12 lat (1966—1977) członkowie Zespołu opublikowali 16 książek, opracowali syntezę historii medycyny i historii farmacji w XIX wieku do III i IV tomu *Historii nauki polskiej*, przygotowali dla Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN *Przegląd 25-lecia w dziedzinie historii nauk medycznych* i zorganizowali trzy sesje jubileuszowe: sesję medyczną poświęconą setnej rocznicy Akademii Umiejętności (Kraków 1972); sympozjum w stuletnią rocznicę urodzin Aleksandra Macieszy (Płock 1975) — wspólnie z Towarzystwem Naukowym Płockim; uroczyste posiedzenie Zespołu poświęcone pamięci Adama Wrzosa (Warszawa 1976) i partycypowali przy organizowaniu sesji jomstonowskiej (Leszno—Lublin 1975)²⁵.

Rowiński został przewodniczącym Komisji Stypendialnej Zakładu (1969—1977). Wszedł w skład komitetu redakcyjnego wydawnictwa „*Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej*” (1970—1983). Był członkiem Komisji d/s upowszechniania historii nauki i techniki (później Komisji d/s upowszechniania i nauczania historii nauki i techniki) powołanej w 1973 r. w ramach Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, a następnie członkiem Grupy d/s nauczania historii medycyny, działającej w ramach Komisji d/s nauczania historii nauki i techniki tegoż Komitetu — powstałej w 1975 r. Był też członkiem Sekcji Historii Nauki Polskiej Grupy Narodowej Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki (1975—1980)²⁶.

Jako przewodniczący Zespołu Historii Nauk Medycznych opiekował się pracami habilitacyjnymi Barbary Kuźnickiej, Teresy Ostrowskiej i Zofii Podgórskiej-Klawe.

O żywym zaangażowaniu Rowińskiego sprawami historii medycyny świadczy pismo z dnia 18 stycznia 1979 r., które — złożony ciężką chorobą — wystosował do przewodniczącego Grupy d/s nauczania historii medycyny. W piśmie tym Rowiński podał następujące swoje propozycje dotyczące opracowania planu prac Grupy:

„1. Jestem głęboko przekonany, że nauczanie historii medycyny i farmacji powinno być przedmiotem obowiązkowym, ponieważ stanowi ono

²⁵ B. Kuźnicka: *Raport z działalności Zespołu Historii Nauk Medycznych w latach 1966—1977*. (Maszynopis 12 ss. w posiadaniu Autonki); Taż: *Działalność Zespołu Historii Nauk Medycznych w latach 1966—1977*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 23: 1978 nr 4 s. 799—801.

²⁶ Nie udało się ustalić, czy już wcześniej wszedł w skład tej Sekcji.

minimum wykształcenia humanistycznego w tych studiach. Z pożytkiem byłoby kończyć te wykłady jakimś zaliczeniem, aby młodzież nie bagatelizowała przedmiotu.

2. Od dawna nurtuje mnie myśl, że nauczanie historii medycyny i farmacji powinno być unowocześnione i stanowić wykłady o nieustannym rozwoju medycyny i farmacji i o niezmiennych zasadach etyki.

3. Przedmiot ten powinien obejmować dawne dzieje, podkreślające postaci i kierunki istotne dla postępu w naukach medycznych i farmaceutycznych z przeszłości, ale ponadto także najnowsze dzieje, stanowiące o postępie naukowym i etycznym”²⁷.

Mówiąc o działalności historyczno-medycznej Rowińskiego należy zaznaczyć, że opiekował się i był promotorem prac doktorskich z tej dziedziny pisanych również przez osoby spoza Zespołu. Z Jego inicjatywy²⁸ Helena Cieślak opracowała rozprawę pt. *O rentgenoterapii schorzeń nie-nowotworowych dzieci w Polsce*, w której na podstawie przeglądu piśmiennictwa od 1895 r. ustaliła, jakie są obecnie wskazania do rentgenoterapii u dzieci. Zaś Elżbieta Bogumiła Florczak-Mikicińska opracowała *Rozwój onkologii dziecięcej w Polsce*. W pracy tej na podstawie przeglądu piśmiennictwa polskiego od początku XIX wieku i w oparciu o rozwój onkologii i pediatrii podjęła próbę ustalenia rozpoznania w wielu przypadkach *ex post*. Prace te były broniące w 1968 r. i zostały ogłoszone w „Studiach i Materiałach z Dziejów Nauki Polskiej” (Seria B 1969 nr 15). Rowiński był również promotorem rozprawy Zofii Podgórskiej-Klawe (1971) i recenzentem rozprawy habilitacyjnej Marcina Łyskanowskiego (1971).

Omawiając działalność Rowińskiego w zakresie historii medycyny warto przytoczyć pewien incydent charakteryzujący Jego oddanie dla spraw służby zdrowia i integracyjne pojmowanie nauk medycznych, tj. medycyny, stomatologii i farmacji. Gdy na posiedzeniu Zespołu w dniu 24 stycznia 1970 r. Wojciech Roeske, zwracając uwagę na odrębność medycyny i farmacji oraz konieczność prowadzenia badań w zakresie rozwoju techniki farmaceutycznej, zaproponował wyeksponowanie problematyki farmaceutycznej w samej nazwie Zespołu — Rowiński bardzo ostro przeciwstawił się temu. Stwierdził, że wprawdzie medycyna, stomatologia i farmacja mają odmienną problematykę, ale wszystkie służą ochronie zdrowia²⁹. Kiedy indziej w prywatnej rozmowie, gdy rozmówczyni zwróciła uwagę, że jednak wielu farmaceutów nie pracuje w ochronie zdrowia, a w przemyśle chemicznym, odpowiedział, że tam far-

²⁷ Kopia tego pisma znajduje się w zbiorach p. Henryki Getter-Rowińskiej.

²⁸ S. K. 573 (20). Pismo Ksawerego Rowińskiego do Stanisława Konopki z dnia 14 V 1966 r.

²⁹ T. Ostrowska: *Posiedzenie naukowe Zespołu Historii Nauk Medycznych*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 15: 1970 nr 3 s. 666.

maceuci nie są właściwie oceniani w odróżnieniu od resortu zdrowia. Aż do 1977 r. nie wyrażał również zgody na propozycje Barbary Kuźnickiej dotyczące powołania odrębnego Zespołu Historii Farmacji.

* * *

Stosunek Rowińskiego do nauki był utylitarny. Nie uznawał „czystej nauki”, „nauki dla nauki”. Był też przeciwny wydzieleniu nauk medycznych z całokształtu medycyny. Uważał, że nauka ma służyć społeczeństwu, a więc propedeutyka ma ułatwiać studentowi studia lekarskie, deontologia — uczyć go na zagadnienia społeczne, a historia medycyny — pokazywać postępowe tradycje w medycynie polskiej celem odpowiedniego ukształtowania przyszłego lekarza społecznika. Ponieważ te trzy dyscypliny miały, wprawdzie w różny sposób, ale temu samemu służyć celowi, Rowiński nie przeprowadzał ścisłego ich rozgraniczania. W ramach propedeutyki uczył deontologii i historii medycyny; mówiąc o etyce nawiązywał do postępowych przykładów z historii medycyny; zagadnienia historyczno-medyczne zazwyczaj wiązał z medycyną społeczną i organizacją ochrony zdrowia. O stopniu Jego utylitarnego podejścia może świadczyć fakt, że w prywatnej wypowiedzi nazwał wydawnictwo pt. *Medycyna w samorządzie. Stan obecny lecznictwa publicznego w Królestwie Polskim. Braki i potrzeby* (Warszawa 1906) — „najważniejszym dziełem z historii medycyny polskiej”!

Swoją działalność w zakresie historii medycyny Rowiński nazywał skromnie „krzewieniem zamięłowania do historii medycyny”. W latach późniejszych, gdy spojrzenie perspektywiczne na rozwój medycyny łączył z wizjami przyszłościowymi, wysuwał określenie: „dzieje medycyny” zamiast terminu przyjętego „historia medycyny”, chcąc w tym pojęciu zawrzeć wczoraj, dziś i jutro tej dyscypliny.

Z wyżej podanych powodów dorobek historyczno-medyczny Rowińskiego jest niekonwencjonalny. Prac czysto historyczno-medycznych jest w nim niewiele, szereg natomiast publikacji z pogranicza tej dyscypliny lub pisanych dla innych celów — jak np. referat na I Kongres Nauki Polskiej czy wypisy z propedeutyki — zawierają tyle materiałów historyczno-medycznych, że można, a nawet trzeba wymienić je wśród dorobku Rowińskiego z tej dziedziny.

Charakteryzując pisarstwo Rowińskiego trzeba stwierdzić, że prace swoje przygotowywał bardzo starannie. Wielką uwagę przywiązywał do należytego zebrania i wykorzystania piśmiennictwa. Zajęcie to sprawiało Mu zresztą dużą przyjemność. Pisał treściwie — zwracając wielką uwagę na precyzyjność sformułowań, a jednocześnie ładnym literackim językiem. Podawał fakty, daty, miał zwyczaj wymieniać kolejne edycje dzieł omawianego uczonego. W pracy wykazywał dużą spostrzegawczość i wnikliwość, nie powtarzał stereotypowo tego, co już inni kiedyś po-

wiedzieli. Szedł swą własną drogą. Wykazywał dużo wiadomości z historii ogólnej i z historii kultury. Najbliższe były Mu jednak dzieje medycyny społecznej, sprawy powiązania kształcenia akademickiego z potrzebami społecznymi i upowszechnienia nauk medycznych. Pisząc miał zwyczaj wynajdywać oryginalne cytaty, niebanalne myśli i zamieszczać je w swoich pracach w celu bardziej plastycznego naświetlenia omawianego zagadnienia. Metodę tę zastosowano również w niniejszej pracy, aby pełniej pokazać osobowość Rowińskiego.

Działalność pisarską z zakresu historii medycyny rozpoczął Rowiński w 1945 r. Przedstawił wtedy referat w Gdańskim Towarzystwie Lekarskim pt. *W 50-lecie promieni Roentgena*³⁰.

W 1951 r. na I Kongresie Nauki Polskiej przedstawił samodzielnie opracowany referat Sekcji Nauk Medycznych³¹. Stwierdził w nim, że obecnemu ustrojowi potrzebna jest nauka, i to taka nauka, która nie jest abstrakcyjną, oderwaną od rzeczywistości i której wyniki są sprawdzalne. Jednak — zdaniem Rowińskiego — nasza zła tradycja utrudnia nam przejście z przeszłości w teraźniejszość. Aby to udowodnić, poświęcił 2/3 referatu na przedstawienie dziejów medycyny polskiej — począwszy od XVII wieku. Wymienił w nim przykładowo nazwiska postępowych lekarzy, troszczących się o rozwój nauki rodzimej, nowoczesne nauczanie medycyny, oświatę sanitarną i uspołecznienie medycyny, a także tytuły postępowych wydawnictw, jak „Krytyka Lekarska” (Warszawa 1897—1907) i *Medycyna w samorządzie*, z drugiej zaś strony czynniki hamujące twórczość naukową — jak zbytne wzorowanie się na zagranicy, niedocenywanie własnych prac, a w okresie międzywojennym rozwój wąskich specjalności i prowadzenie badań naukowych, których wyniki nie miały praktycznego zastosowania. W rezultacie tego, zdaniem Rowińskiego, nie było klimatu dla rozwoju nauki w Polsce, a stąd wynikają opóźnienia i zahamowania u części naszych naukowców.

Zmodyfikowany skrót swego referatu kongresowego pt. *O postępowej i wstecznej myśli lekarskiej w Polsce i o zadaniach polskich nauk medycznych* ogłosił Rowiński w „Zdrowiu Publicznym”³².

Tegoż roku opublikował artykuł pt. *Medycyna w samorządzie — dokumentem postępowej myśli lekarskiej w początkach bieżącego wieku*³³ pod kryptonimem: Kaer. W artykule tym, pisanym dla szerokiego gro-

³⁰ K. Rowiński: *Autobiografia...*, s. 14.

³¹ [K. Rowiński]: *Referat Sekcji Nauk Medycznych. I Kongres Nauki Polskiej Sekcja Nauk Medycznych*. Warszawa 1951.

³² [K. Rowiński]: *O postępowej i wstecznej myśli lekarskiej w Polsce i o zadaniach polskich nauk medycznych*. „Zdrowie Publiczne” R. 67: 1951 nr 6 s. 1—30.

³³ [K. Rowiński] Kaer: *Medycyna w samorządzie — dokumentem postępowej myśli lekarskiej w początkach bieżącego wieku*. „Służba Zdrowia” R. 3: 1951 nr 40 s. 5.

na czytelników, Rowiński przedstawił sytuację społeczno-polityczną na ziemiach polskich, która przyczyniła się do wydania tej książki, a następnie omówił rozdział poświęcony nauczaniu. Stwierdził, że „[...] cechuje tę pracę głębokie zrozumienie potrzeb społecznych i wybitnie postępowe poglądy autorów”.

W 1952 r. Rowiński ogłosił *Drogi rozwoju medycyny polskiej*³⁴. Pisał tam, że „[...] zadaniem tego artykułu jest podkreślenie dodatnich, specyficznie polskich cech w Polsce uprawianej medycyny, a więc zarówno teorii, jak i praktyki”, a cechami charakteryzującymi „polskość” naszej medycyny nazywał „dostosowanie do naszej polskiej rzeczywistości” i „powiązanie z potrzebami naszego społeczeństwa”. Stwierdził, że medycyna, uprawiana w Polsce przez długie wieki, nie posiadała własnego rodzimego oblicza i że dopiero wydarzenia polityczne końca XVIII wieku pobudziły do działania światlejsze jednostki. Jako szczytowe osiągnięcia przełomu XIX i XX wieku polskiej medycyny wymienił: 1. działalność Władysława Biegańskiego (1857—1917); 2. prace Edmunda Bierackiego (1866—1911); 3. treść „Krytyki Lekarskiej”; 4. postawę i działalność Towarzystwa Higienicznego (1898) i Polskiego Towarzystwa Medycyny Społecznej (1916) oraz 5. wydawnictwo *Medycyna w samorządzie*. W Polsce międzywojennej, zdaniem Rowińskiego, „[...] medycyna z pozycji służby społecznej cofnęła się na szanśce nauki „czystej”, „niezależnej” i na teren medycyny indywidualnej tj. prywatnej praktyki lekarskiej”. Obecnie jednak „[...] przestaje istnieć medycyna jako niesłuszny synonim oderwanej od życia nauki, i głównie prywatnej praktyki lekarskiej, a powstaje na nowo pojęcie medycyny jako całokształtu zagadnień ochrony zdrowia człowieka, całokształtu, w którym ściśle się spletają badania naukowe, praktyczne wykonawstwo i organizacja pracy”. Znający zaś postępowe dzieje medycyny „[...] lekarz polski, pomny chlubnych tradycji medycyny polskiej, stanie się [...] współtwórcą lepszego jutra narodu polskiego”.

Ten artykuł wzbudził i nadal wzbudza duże zainteresowanie. Krakowiecka przedstawiła jego ocenę³⁵, która najlepiej charakteryzuje i samą pracę i jej Autora jako badacza dziejów medycyny.

³⁴ K. Rowiński: *Drogi rozwoju medycyny polskiej*. „Zdrowie Publiczne” R. 68: 1952 nr 1 s. 1—22.

³⁵ K. Rowiński: *Drogi rozwoju medycyny polskiej*. „Zdrowie Publiczne”. Warszawa 1952. R. 68. Nr 1 (39), str. 1—22. Rec. Ludmiła Krakowiecka. „Archiwum Historii Medycyny” T. 20: 1957 nr 1—2 s. 293—295. Krakowiecka pisała tam m.in.: „Część historyczna artykułu zasługuje na szczególną uwagę i ocenę, ze względu na sytuację, w jakiej znalazł się autor wobec materiału, niezbędnego do przedstawienia szkicu historii medycyny polskiej [...] Autor stanął wobec prawie niezapisanej karty historii medycyny polskiej. [...] Kto więc pisze o historii medycyny polskiej, musi sięgać wprost do źródeł i samemu wybrać to, co najważniejsze ze źródeł częstokroć nie tkniętych jeszcze przez żadnego polskiego historyka medycyny. Z zadania tego autor wywiązał się szczęśliwie tak pod względem

W tymże roku Rowiński opracował artykuł pt. *Nauki lekarskie w Polsce*³⁶. Przedstawił w nim dzieje nauk medycznych w Polsce począwszy od XIII wieku, a kończąc na stanie obecnym. Wymienił pięć wykorzystanych źródeł. Opracowanie to, ze względu na bardzo zwięzły i suchy sposób podania, mogło stanowić materiał roboczy do innych prac. Nie zostało ogłoszone drukiem.

Również w tym samym roku Rowiński ogłosił artykuł pt. *Nawiązujemy do postępowych tradycji medycyny polskiej*³⁷. Podkreślał w nim potrzebę upowszechniania oświaty sanitarnej, powołując się na przykłady Karola Kaczkowskiego, który w 1822 r. w Liceum Krzemienieckim wprowadził systematyczne „lekcje higieny” i Edmunda Biernackiego, który w publikacji pt. *Co to jest choroba?* (Lwów 1906) żądał upowszechniania wiadomości z anatomii, fizjologii i patologii dla ogółu, pamiętając przy tym, że medycyna praktyczna musi pozostać domeną wyłącznie lekarzy.

W 1952 r. upływała 500-letnia rocznica urodzin Leonarda da Vinci. Z tej okazji Rowiński ogłosił dwa artykuły okolicznościowe. W artykule pt. *W pięćsetlecie urodzin Leonarda da Vinci*³⁸ przedstawił osobowość Leonarda jako badacza, „[...] ażeby na jego przykładzie uprzytomnić sobie, do jak wielkich wzlotów myśli zdolny jest umysł człowieka”. Jego niemożność czy nieumiejętność przekazania innym swojej wiedzy nazwał „tragedią niespełnionego pożytku społecznego”. W zakończeniu zaś stwierdził, że „[...] postać Leonarda da Vinci jest wyrazem postępu, jest wyrazem dążenia ludzkości ku szczytom, jest wyrazem walki o nowe i lepsze w życiu człowieka”.

Zaś w artykule pt. *Leonardo da Vinci jako biolog*³⁹ Rowiński omówił kolejne edycje dzieł Leonarda, scharakteryzował szczegółowo ich zawartość i samego Leonarda cytatami z jego prac, pokazującymi krytyczne podejście do osiągnięć naukowych, nurtującą potrzebę przekazania wiadomości o nich następnym pokoleniom, samą metodę robienia zapisków i metodę badań anatomicznych. Zacytował również wypowiedzi innych autorów o Leonardzie.

---

treści jak i formy. [...] Ponieważ autor miał przy pisaniu oryginalne prace wybitnych przedstawicieli medycyny polskiej, umiejętnie wybierał z nich odpowiednie cytaty, które dają charakterystykę ich autorów i czynią żywy z nimi kontakt czytelnika”.

³⁶ K. Rowiński: *Nauki lekarskie w Polsce*. 1952. Maszynopis 7 ss. znajduje się w zbiorach p. Henryki Getter-Rowińskiej.

³⁷ K. Rowiński: *Nawiązujemy do postępowych tradycji medycyny polskiej*. „Służba Zdrowia” R. 4: 1952 nr 22 s. 6, ilustr.

³⁸ K. Rowiński: *W pięćsetlecie urodzin Leonarda da Vinci*. „Zdrowie Publiczne” R. 68: 1952 nr 4 s. 89—104.

³⁹ K. Rowiński: *Leonardo da Vinci jako biolog*. „Życie Nauki” R. 7: 1952 nr 3—4 s. 30—34.

Ze swoich współczesnych Rowiński znał i szczególnie cenił Ludwika Hirszfelda. Toteż po jego śmierci ogłosił o nim wspomnienie pośmiertne⁴⁰.

W 1954 r. z polecenia władz Polskiej Akademii Nauk przygotował referat pt. *Znaczenie prac Marii Skłodowskiej-Curie dla medycyny*⁴¹ — przeznaczony na uroczystą sesję naukową poświęconą pamięci tej uczonej organizowaną w dniach 6—7 października 1954 r. w Warszawie. W referacie tym — po omówieniu działania biologicznego wykrytych przez nią promieni — pisał: „Byłoby zawężaniem zagadnienia, gdybyśmy ograniczyli znaczenie prac Marii Skłodowskiej-Curie dla medycyny jedynie do dziedziny radioterapii i wyrosłej z niej dziedziny onkologii klinicznej. Daleko więcej zawdzięczają nauki medyczne pracom Marii Skłodowskiej-Curie. Zawdzięczają przede wszystkim otwarcie szerokich perspektyw poznawczych. Wykrycie izotopów, a w szczególności izotopów promieniotwórczych pozwala bowiem zgłębić procesy przemiany materii. Wiąże się to ze zdecydowanym postępowaniem na drodze do poznania podstawowych procesów życiowych w ustroju ludzkim”.

Z niewiadomych powodów referatu tego nie wygłosił. Na sesji był jednak obecny i ogłosił sprawozdanie z niej⁴².

W grupie prac historyczno-medycznych Rowińskiego należy też wymienić wypisy dla słuchaczy wykładów z propedeutyki⁴³ obejmujące m.in. dawne materiały dotyczące nauczania medycyny, deontologii lekarskiej i społecznej służby zdrowia.

W kolejnym artykule pt. *Rok Władysława Biegańskiego*⁴⁴ Rowiński po krótkim zagajeniu zamieścił wybór jego *Myśli*.

W referacie pt. *Etyka lekarska na łamach czasopisma „Krytyka Lekarska”*⁴⁵ — przedstawionym na VIII Zjeździe Polskich Historyków Medycyny — Rowiński ponownie nawiązał do etyki lekarskiej w aspekcie historycznym.

⁴⁰ K. Rowiński: *Ludwik Hirszfeld 5 VIII 1884 — 7 III 1954*. „Życie Szkoły Wyższej” R. 2: 1954 nr 4 s. 221—224.

⁴¹ K. Rowiński: *Znaczenie prac Marii Skłodowskiej-Curie dla medycyny*. 1954. Maszynopis 15 ss. znajduje się w zbiorach p. Henryki Getter-Rowińskiej.

⁴² K. Rowiński: *Uroczysta sesja naukowa poświęcona pamięci Marii Skłodowskiej-Curie i omówieniu jej twórczości naukowej*. „Kosmos” Seria A R. 4: 1955 nr 1 s. 154—157.

⁴³ *Materiały do propedeutyki lekarskiej*. Zebrała Henryka Getter. Skrypt. pod redakcją Ksawerego Rowińskiego. Warszawa 1957.

⁴⁴ K. Rowiński: *Rok Władysława Biegańskiego*. „Służba Zdrowia” R. 9: 1957 nr 1 s. 4; ilustr.

⁴⁵ K. Rowiński: *Etyka lekarska na łamach czasopisma „Krytyka Lekarska”*. W broszurze: *Streszczenia referatów zjazdowych. VIII Zjazd Polskich Historyków Medycyny*. Warszawa 9—14 czerwca 1957. Warszawa 1957 s. 14—15. Maszynopis powielony.

Przez wiele następnych lat różnorodne obowiązki odciągały Rowińskiego od pisarstwa historyczno-medycznego. Tę złą passę przerwał udział Rowińskiego w uroczystościach ku czci Wesaliusza — organizowanych w Brukseli w dniach 19—24 października 1964 r. Rowiński — uczestnicząc w sesji — miał zamiar przypomnieć obecnym, że rok 1543 — rok ukazania się dzieła Wesaliusza jest równocześnie rokiem opublikowania *De revolutionibus* Mikołaja Kopernika, jednak inny referent Go ubiegł. Rowiński ogłosił w następnym roku dwa artykuły poświęcone temu wybitnemu uczonemu, którego, podobnie jak Leonarda, darzył dużym uznaniem.

W jednym z nich pt. *400-lecie śmierci Andrzeja Wesaliusza*⁴⁶ — celem lepszego oddania osobowości uczonego — zamieścił szereg cytatów we własnym tłumaczeniu, wybranych ze *Wstępu* Wesaliusza do dzieła *De humani corporis fabrica* (Basileae 1543). W cytatach tych uwidacznia się krytycyzm naukowy Wesaliusza i to, że Wesaliusz za główną przeszkodę w należyтым rozwoju nauki uważał nadmierną specjalizację uczonych. Rowiński przypomniał, że dzięki wielkim ludziom Odrodzenia — jak Leonardo da Vinci, Dürer, Wesaliusz czy Breughel — pokazano człowieka jako wytwór przyrody, odartego z aureoli bogów, jako człowieka tej Ziemi. Zamieścił sprawozdanie z sesji brukselskiej. Kończąc pisał: „Dziś, wspominając dzieło Wesaliusza, spoglądamy na przebyte 400 lat z tą samą zadumą, jaka wieje od szkieletu uwidocznionego w jego dziele; z zadumą nad głębią tego, czego dokonał człowiek w zakresie poznania przyrody, a zarazem z zadumą nad perspektywami losów człowieka. Tylko głęboki humanizm może nas uratować przed konsekwencjami ewentualnej przewagi rozwoju techniki nad prawami życia”.

Wstęp do dzieła Wesaliusza tak zafrapował Rowińskiego, że jego przekład ogłosił w całości w „Archiwum Historii Medycyny”⁴⁷. W przedmowie do tekstu pisał: „Przypuszczam, że tekst przedmowy Wesaliusza zajmie polskiego czytelnika, ponieważ jest to wypowiedź młodego człowieka, który miał odwagę przełamać zakorzenione i przez autorytety uznane poglądy. Był to człowiek, który wyrobił sobie własny krytyczny pogląd na integralność medycyny, był to uczoney, którego uczczono w Brukseli jako twórcę naukowej medycyny, opartej na doświadczeniu”.

W 1965 r. Rowiński przewodniczył Podsekcji Medycznej XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki obradującej w Warszawie. Spra-

⁴⁶ K. Rowiński: *400-lecie śmierci Andrzeja Wesaliusza*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 10: 1965 nr 3 s. 333—341.

⁴⁷ *Vesalius Andreas: Wstęp do mego dzieła De humani corporis fabrica*. Przełożył i wstępem zaopatrzył Ksawery Rowiński. „Archiwum Historii Medycyny” T. 28: 1965 nr 3 s. 273—283.

wozdanie z niej złożył Zakładowi Historii Nauki i Techniki PAN⁴⁸ i ogłosił w „Archiwum Historii Medycyny”⁴⁹.

Ogłosił również wstęp do wydawnictwa okolicznościowego poświęconego Biegańskiemu⁵⁰. Kolejno opublikował recenzję francuskiego wydawnictwa historyczno-medycznego⁵¹, artykuł pt. *Dwie epoki medycyny*⁵², w którym naświetlił naukowo-społeczną działalność polskich lekarzy w XIX i XX wieku, artykuł o szkolnictwie medycznym w Polsce w XX wieku⁵³ oparty o opracowanie Rowińskiego dla Komitetu Ekspertów do Raportu o stanie oświaty w PRL, wreszcie zarys rozwoju radiologii pediatricznej w Polsce począwszy od 1898 r.⁵⁴.

Wyrazem zainteresowania się tematyką sesji — poświęconej stuleciu Akademii Umiejętności, zorganizowanej w 1972 r. w Krakowie — stał się artykuł pt. *Polska Akademia Nauk Lekarskich w Warszawie i Wydział Lekarski Polskiej Akademii Umiejętności z okazji stulecia założenia Akademii Umiejętności w Krakowie*⁵⁵. W artykule tym Rowiński podał wiele danych, poczynając od projektu Hugo Kołłątaja, z końca XVIII wieku, dotyczącego założenia Akademii Lekarskiej, scharakteryzował udział lekarzy w pracach Akademii Umiejętności, działalność założonej w 1920 r. Akademii Nauk Lekarskich i przeobrażenie jej w 1930 r. w Wydział Lekarski PAU. Artykuł ten ma charakter faktogra-

⁴⁸ K. Rowiński: *Sprawozdanie z obrad Podsekcji Medycznej XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki*, 24—31 VIII 1965, Warszawa — Kraków. Por. K. Rowiński, *Autobiografia...*, s. 29. Maszynopis ten został wykorzystany do zbiorowego sprawozdania, które opracował Jerzy Dobrzycki pt. *XI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki Warszawa — Kraków 24—31 sierpnia 1965 r.* „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 11: 1966 nr 1—2 s. 157—169. Nauki medyczne zostały tam przedstawione na s. 161—162.

⁴⁹ K. Rowiński: *XI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki*. „Archiwum Historii Medycyny” T. 29: 1966 nr 1—2 s. 191—198.

⁵⁰ K. Rowiński: *Wstęp. W: Materiały z sesji naukowych w Poznaniu i Grabowie, odbytych w 1967 roku z okazji roku jubileuszowego Władysława Biegańskiego w Wielkopolsce. Księga Pamiątkowa*. Poznań 1967. Cyt. wg K. Rowińskiego; *Autobiografia...*, s. 29—30.

⁵¹ „Bulletin de la Société Française d’Histoire de la Médecine” R. 1: 1902. Przedruk Paris 1967. Rec. Ksawery Rowiński. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 14: 1968 nr 4 s. 841—842.

⁵² K. Rowiński: *Dwie epoki medycyny*. „Służba Zdrowia” R. 20: 1968 nr 47 s. 3, ilustr.

⁵³ K. Rowiński: *Szkolnictwo medyczne w Polsce, wczoraj, dziś i jutro*. „Kwartalnik Akademii Medycznej w Warszawie” R. 4: 1972 nr 2 s. 103—120.

⁵⁴ K. Rowiński i A. Marciński: *Początki i rozwój radiologii pediatricznej w Polsce*. „Polski Przegląd Radiologii i Medycyny Nuklearnej” T. 36: 1972 nr 2 s. 147—154.

⁵⁵ K. Rowiński: *Polska Akademia Nauk Lekarskich w Warszawie i Wydział Lekarski Polskiej Akademii Umiejętności z okazji stulecia założenia Akademii Umiejętności w Krakowie*. „Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej” T. 50: 1973 nr 6 s. 513—520, ilustr.

ficzny, opiera się m.in. na źródłach archiwalnych i materiałach niepublikowanych.

W dniu 18 grudnia 1973 r. na posiedzeniu Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny — poświęconym dwusetnej rocznicy Komisji Edukacji Narodowej — Rowiński wygłosił referat pt. *Medycyna w Polsce — wczoraj, dziś i jutro*⁵⁶. W artykule tym Rowiński nawiązał do działalności Komisji Edukacji Narodowej, która przyczyniła się do podniesienia poziomu kształcenia, m.in. lekarzy, wykazał nowatorstwo poglądów naukowych Jędrzeja Śniadeckiego, przedstawił znaczenie wydawnictwa *Medycyna w samorządzie* dla medycyny społecznej i snuł wizje przyszłościowe medycyny. Pisał tam: „Medycyna praktyczna w coraz większym stopniu przejmuje od nauk medycznych nowoczesne sposoby postępowania z chorymi i sposoby zapobiegania chorobom. Z każdym rokiem wzrasta wiedza lekarska, rozwija się coraz bardziej technika medyczna i poprawiają warunki leczenia. [...] Pozostaje jednak faktem oczywistym, że jesteśmy i pozostaniemy ludźmi i że nasz rozwój fizyczny w rezultacie nie przekroczy określonych biologicznie granic. Nasze życie możemy uczynić pełniejszym i wypełnić treścią zrodzoną w naszym intelekcie, dlatego też cały nasz przyszłościowy wysiłek powinien być skierowany na coraz to lepsze, coraz intensywniejsze rozwijanie życia umysłowego, naszego intelektu”.

Bliskie sobie, stale Go nurtujące zagadnienia Rowiński przedstawił w referacie pt. *Spoleczne aspekty w medycynie polskiej XIX wieku*⁵⁷ na posiedzeniu Zespołu Historii Nauk Medycznych w dniu 18 maja 1974 r. Powracał w nim do swoich ulubionych postaci: Jędrzeja Śniadeckiego, Rafała Czerwiakowskiego, Ludwika Bierkowskiego, Józefa Dietla, Tytusa Chałubińskiego, Zygmunta Kramszytyka, Władysława Biegańskiego i wydawnictw: „Krytyka Lekarska” i *Medycyna w samorządzie*. Kończył słowami: „Przypominając sytuację, która przeminęła, chciałbym skierować uwagę na konieczność spojrzenia na czasy obecne w medycynie dnia dzisiejszego i dnia jutrzejszego”.

W dniu 17 października 1975 r. — na sesji zorganizowanej w Płocku dla uczczenia Aleksandra Macieszy — Rowiński wygłosił referat poświęcony człowiekowi, którego blisko znał i szanował, Marcinowi Kacprzakowi pt. *Pamięci Marcina Kacprzaka*⁵⁸. Scharakteryzował w nim do-

⁵⁶ K. Rowiński: *Medycyna w Polsce — wczoraj, dziś i jutro*. „Archiwum Historii Medycyny” T. 37: 1974 nr 1 s. 1—4. Zmodyfikowana wersja tej pracy ukazała się pod tymże tytułem w książce: *Przeszłość przyszłości*. Księga ofiarowana Bogdanowi Suchodolskiemu. Warszawa 1975 s. 69—75.

⁵⁷ K. Rowiński: *Spoleczne aspekty w medycynie polskiej XIX wieku*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 20: 1975 nr 1 s. 51—61.

⁵⁸ K. Rowiński: *Pamięci Marcina Kacprzaka*. W książce: *Rola Aleksandra Macieszy w rozwoju medycyny polskiej*. Pod redakcją Romana Meissnera. Ma-

robek naukowy Kacprzaka, ilustrując cytatai jego poglądy w zakresie medycyny społecznej i humanizmu lekarskiego.

Na posiedzeniu Zespołu Historii Nauk Medycznych w dniu 27 maja 1976 r. — poświęconym pamięci Adama Wrzoska — Rowiński przedstawił referat pt. *Propedeutyka lekarska Adama Wrzoska*⁵⁹. Nie został on ogłoszony drukiem.

Na I Krajowym Sympozjum nt. *Badania nad procesem kształcenia medycznego* — zorganizowanym w dniu 24 lutego 1977 r. w Warszawie przez Sekcję Studiów Medycznych Polskiego Towarzystwa Lekarskiego — Rowiński wygłosił referat pt. *Rys historyczny organizacji kształcenia kadr medycznych w Polsce Ludowej*⁶⁰.

Ostatnią jego pracę historyczno-medyczną była *Autobiografia*⁶¹ — napisana na zamówienie Redakcji „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”.

Wyrazem życzliwości dla autorów prac historyczno-medycznych było napisanie prezeń przedmów do podręcznika Bronisława Seydy pt. *Dzieje medycyny w zarysie* (Warszawa 1962) i monografii Teresy Ostrowskiej pt. *Polskie czasopiśmiennictwo lekarskie w XIX wieku (1800—1900)* (Wrocław 1973).

* * *

Nazwisko Rowińskiego kojarzy się przede wszystkim z radiologią. Był przecież profesorem tej dyscypliny. Rozpatrując jednakże Jego działalność organizacyjną i pisarską w zakresie historii medycyny trzeba przyznać, że torował drogę dla rozwoju tej dziedziny nauki i pozostawił w niej niezaprzeczalny, trwały wkład. Niechaj więc osiągnięcia Ksawerego Rowińskiego — lekarza nie przyćmiewają Jego dorobku jako historyka medycyny.

---

teriały z sesji naukowej pt. Dr med. Aleksander Maciesza — w setną rocznicę urodzin (1875—1975). Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Warszawa 1979 s. 109—117.

⁵⁹ Por. Z. Podgórska-Klawe: *Zebranie Zespołu Historii Nauk Medycznych*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 21: 1976 nr 4 s. 804—805.

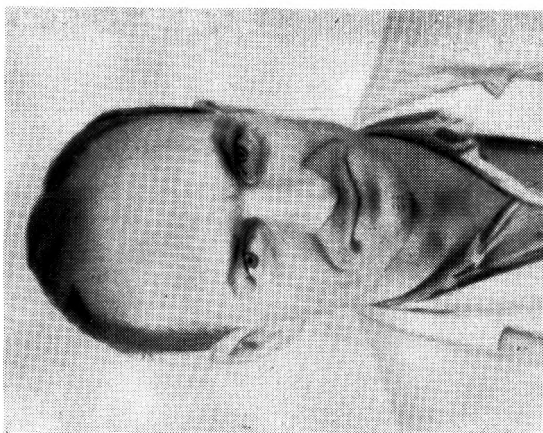
⁶⁰ K. Rowiński: *Rys historyczny organizacji kształcenia kadr medycznych w Polsce Ludowej*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 23: 1978 nr 3—4 s. 593—602.

⁶¹ K. Rowiński: *Autobiografia...*

Ryc. 1. Ksawery Rowiński około 1930 r. Wszystkie zdjęcia pochodzą ze zbiorów p. Henryki Getter-Rowińskiej

Ryc. 2. Ksawery Rowiński w czasie
pobytu w Gdańsku (1947—1949)

Ryc. 3. Ksawery Rowiński w latach
1950—1960

Ryc. 4. Ksawery Rowiński około 1965 r.

Ryc. 5. Ksawery Rowiński (szósty od lewej) w czasie składania kwiatów na grobie Aleksandra Maciejszy w dniu 27 X 1975 r. w Płocku podczas uroczystej sesji naukowej; Dr med. Aleksander Maciejsza — w setną rocznicę urodzin 1875—1975